

Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay* ile Küreselleşme Üzerine

Röportaj: Cengiz ÇUHADAR - Hakan ÇOŞAR*****

"Küreselleşme ve Din" konulu bu özel sayımızda, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölüm Başkanı Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay'la bir mülakat gerçekleştirdik. Prof. Bolay'ın, küreselleşmenin mahiyeti, olumlu ve olumsuz yönleri, insan, kültür, dini ve milli kimlikler üzerindeki etkileri, Türk milletinin ve İslam dünyasının küreselleşme karşısında tavırlarının ne olması gerektiği konularında görüş ve tesbitlerinin yer aldığı bu mülakatin ilgi çekeceğini umuyoruz.¹

Dini Araştırmalar - Dünyada kültürel ve siyasi gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Dünyada, her zaman olduğu gibi, siyasî ve kültürel bir çok gelişmeler olmaktadır. Bu gelişmeler ne şekilde olursa olsun, kaynağı, rengi ve damgası bellidir: Siyasi gelişmeler ya ABD tarafından veya AB tarafından yönlendirilmektedir. AB kaynaklı olsa bile gelişmelerin hepsinde hemen hemen ABD damgası veya rengini görmek mümkündür. Bunun aksini düşünmek pek isabetli değildir, çünkü dünyada siyasi gündemi tayin eden, yönlendiren, bu yönde proje üreten yine bunlardır. Büyük devletler olarak Çin'in, Japonya'nın veya Rusya'nın gündemi işgal eden hangi siyasi projeleri var? Olsa bile bunlar ABD'nin siyasi emellerine ters düşebilirler mi? Bunlar, yeni aktör olabilirler mi? Hal böyle olunca, kültürel değişimler de hâkim siyasî kuvvetlerin ürettiği ve yaydığı kültürler istikametinde olması da tabidir. Bu da bir kültürel çokluk değil, kültürel hegemonya doğuruyor.

Dini Araştırmalar - Küreselleşme denince ne anlaşılmalıdır, sizce ne anlaşılmalıdır?

Küreselleşme değişik şekillerde tarif edilmektedir. Tariflerin değişmesi, küreselleşmenin boyutuna göre farklı olmaktadır. "Globalizasyon" tabiri, in-

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölüm Başkanı

** Arş. Gör., Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

*** Arş. Gör., Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

1. Küreselleşme ile ilgili görüşlerini bizimle paylaştığı için Dini Araştırmalar Dergisi olarak Sayın Bolay'a çok teşekkür ediyoruz.

san haklarını, liberal demokrasiyi, piyasa ekonomisini, teknolojik gelişmeyi, yoksulluk, açlık ve sefaletin ortadan kaldırılmasını garanti eden ve zorunlu bir akışa sahip olan bir süreç olarak görülüyor. Ama bazı muhaliflere göre milletler arası sermayenin dünyamızı yeniden fethetmenin, dünyamızı "tek bir köy", "tek bir mekan" haline getirmenin süslü bir kamuflejının, dünyanın tek bir mekan olarak küçülmesinin yeni süslü ismidir. Bu süreç, büyük kitleleri ortak paydalar etrafında birleştirme iddiasında olup insanları homojenleştirmeyi hedeflemektedir. Bunun esas umdeleri de sekülerleşme, liberal ekonomi, rekabete dayanan üretim ve anayasal hukuk devletidir. Küreselleşmeden daha çok ikinci bakış açısını anlamak daha isabetli olur.

Dini Araştırmalar --Küreselleşme tabii bir süreç midir? Yoksa bir ideoloji midir?

Küreselleşme, iktisadî, kültürel, teknolojik ve bilimsel faaliyetler boyutuyla, modernizmin ortaya çıkmasından bu yana tabii bir süreç gibi görünmektedir. Fakat arka planda onun siyasi, iktisadî ve kültürel bir ideoloji olduğunu görebilmek lazımdır.

Küreselleşme, yoksulluğu, açlığı, sömürüyü ortadan kaldırmayı, adil gelir paylaşımını gerçekleştirmeyi hedef almıştı. Bunların hiç birisi gerçekleşmediği gibi, daha da arttı. Afrika'da, Asya'da milyonlarca insan açlıktan ölmektedir. Bu bakımdan küreselleşme sosyal devlet anlayışını ve toplumsal sorumluluk duygusunu zayıflatmaktadır.

Küreselleşme sermaye ve patronlar diktatoryası şeklinde ilerler görünmektedir. O, tüketimi tapınma haline getirmiş, insanları ve ülkeleri kibarca soyulacak varlıklar(müşteriler) gibi görmektedir. Bu haliyle o hem siyasi, hem iktisadi, hem de kültürel ideoloji gibi görüntü vermektedir.

Dini Araştırmalar - Küreselleşmenin insan ve kültürler üzerindeki etkileri nasıl olmaktadır?

Küreselleşmenin insan üzerindeki etkilerini, kültürün bütün sahalarında görmek mümkündür. Küreselleşme kendisinin kabulleneceği bir türden kültür oluşturma ihtiyacındadır. Küreselleşmenin uygulayıcıları olan büyük devletler bilhassa ABD, toplumlarda ortak McDonald's, Coca cola, Blue-jean, Hollywood kültürü yaratma ve yerleştirme gayretindedirler. Kültürel bir vakıa olarak küreselleşmeyi, türdeşleştirici yani tek tip bir kültür yaratma süreci olarak görmek mümkündür. Böyle görenler de az değildir. Bu durum da giyim ve beslenme tarzlarından, TV dizilerinden bilgisayar programlarına, kadın haklarından eşcinsellerin özgürlüklerine kadar her yerde, tek tip bir kültürün, hatta bu çerçevede tek tip bir bilginin ve bilimin dayatıldığı bir gerçektir. Bu kültür ise Batı toplumlarının ortak kültürüdür. Küreselleşme kültürel açıdan bir taraftan benimsemeyi ihtiva ederken, diğer taraftan bir reddetme durumuyla karşı karşıyadır. Batı'nın giyinişi, günlük davranışlarında ve dildeki yansımalarıyla kültür kodları olarak diğer toplumlar tarafından benimsenip tüketilmektedir. Reddetme ise Batılı kültür kodlarının millî ve mahallî kültürlere sızmasını önleme gayreti şeklinde kendini göstermektedir. Çünkü dünya kültürleri küreselleşmiyor, ama hakim ülkelerin hakim kültürleri küreselleşiyor; yani bir çeşit kültürel istila veya emperyalizm gelişiyor.

Dini Araştırmalar - Küreselleşme karşısında dinlerin yeri ve tutumu nedir? Özellikle İslam Dini açısından ele alındığında bu tutum nasıl olabilir?

Küreselleşme, bilhassa ekonomik ve siyasi küreselleşme, inanç ve ahlak dokusunu eritecek şekilde dünyevileştiriyor; yani seküler hale gelmeyi besliyor. İktisadî faaliyetler ahlakî ilkelerin, manevi değerlerin rehberliğine her zaman muhtaçtır. Bu ihtiyacı görmek istemeyen iktisaden gelişmiş toplumlar çöküntüye koşmaktan kurtulamamışlardır. Çünkü hiçbir değer ve ölçü tanımayan sınırsız kazanma hırsı, büyük ahlakî gedikler ve boşluklar meydana getirmektedir. İnsanoğlu kendi eylemlerini içinden kontrol edemezse, toplumlarında büyük felaketler görülebilir. Dinî açıdan da büyük günahlar çoğalır ve yaygınlaşır. Hızlı dünyevileşme, küre çapında bu ahlak anlayışını ortaya koyup küreselleştiremedi. T. S. Eliot kültürü bir toplumun dinî inançlarının vücut bulmuş şekli olarak tarif ediyor. Paul Tillich ise dini, kültürün özü, kültürü de dinin formu olarak görüyor. Bizim kültürümüzde de bu böyledir. Küreselleşmede kültür zarar görürse din de zarar görür ve değerlerimizin kaynağı büyük ölçüde tesirsiz kalır.

Yalnız, Batı ortak kültürünün en etkili unsuru Hıristiyanlık olduğu için küreselleşme ideolojisi, bu dini ve dinî unsurları daha da yaygın ve küresel hale getirmek istiyor. Büyük misyonerlik hareketlerinin arkasında kilise ve büyük devletler vardır. Onların dıştan görünüşleri buna engel değildir. Yani Hıristiyanlık hem sömürme hem de sekülerleştirme aracı olarak kullanılıyor. Buna bizdeki bir takım yeni faaliyetler örnek verilebilir. İslamiyet yapısı icabı diğer ilahi dinlerden farklı olduğu ve kendisini koruma gücüne sahip bulunduğu için, ona Türkiye vasıtasıyla kendi istedikleri şekli vermeye çalışıyorlar. Buna yakın zamandan bir misal verilebilir:

Körfez Harbi ve 11 Eylüldeki Kuleler hadisesi bahane gösterilerek, Batı'da genellikle bir "İslam Fobisi" geliştiği kanaati yaygındır. Bunu Batılı büyük devletlerin ve İsrail'in organize ettikleri ileri sürülüyor. Maksat İslam'ı mutlak tesirsiz hale getirmek veya her yerde mahkum etmek. Bu gün Fransa'da türbanlı kızlar, kadınlar marketlere, hastahanelere bile alınmamaya başlandı. Ülkemizde İslam'a yeni bir reformla şekil verme, küreselleşmeye ayak uydurarak mahiyetinin değişmesi hedeflenmektedir.

Dini Araştırmalar - İslam ülkelerinde küreselleşme hareketine bakış nasıldır? Sizce nasıl olmalıdır?

İslam ülkelerinde küreselleşme hareketine bakış hakkında bir fikrim yok. Çünkü İslam ülkelerindeki fikrî gelişmeleri takip edemiyorum.

Bizim ülkemizdeki çeşitli farklı ve hatta birbirine zıt bakış açılarının bulunduğu gibi o ülkelerde de bu konuda ortak bir bakış açısının teşekkül etmiş olacağını söylemek yanıltıcı olmayabilir. Çünkü o İslam ülkelerinde de aydınların, ilim adamlarının büyük çoğunluğu Batı ülkelerinde eğitilmişler, doktora eğitimi almışlardır. Belki Malezya gibi nüfusunun %55 kadarı Müslüman bir ülkede İslamî şuurun daha kuvvetli olmasına bakarak küreselleşme aleyhtarı ortak bir görüş belki teşekkül etmiştir. Bunu İran için de düşünmek mümkündür. Çünkü orada Humeyni doktrini hakimdir: Humeyni mu-

halifleri bile Şii doktrine bağlıdır. Orada da Batılılar gibi düşünenler var. Ama bizim memleketimizde küreselleşme taraftarları çoğunlukta görünmektedir.

Dini Araştırmalar - Küreselleşmede milli kültürlerin yeri var mıdır? Yeri olur mu?

Küreselleşme, bilhassa 1989'dan itibaren iyice belirgin hale gelirken insanî varoluşun kültürel, iktisadî ve toplumsal yönleri büyük ölçüde, ülkeleri ve milletleri aşan bir keyfiyet kazanmıştır.

Küreselleşme hareketiyle bilimsel, bilgisel, siyasî, iktisadî, toplumsal ve askerî pek çok faaliyet kapsamaları itibarıyla milletler arası bir nitelik kazanmış; dolayısıyla devletler karşılıklı bağımlılık içine daha çok girme durumunda kalmışlardır. Böylece en kuvvetli devletler dahi bu bağımlılığın icablarıyla başa çıkmak zorunda kalmaktadırlar. Çünkü millî devletler, iletişim teknolojilerinin, nüfus hareketlerinin, bölgesel çatışmaların, çok uluslu şirket evlenmelerinin, sermaye akışlarının, IMF gibi finansal, NATO gibi askerî, AB gibi iktisadî kuruluşların baskıları ve diğer sınırları aşan pek çok sorunlarla başa çıkmak zorundadır.

Bu durumda küreselleşme "mahallî" ve "millî" olan her şeyi "küresel" olana bağımlı hale getirip tek cins ve tek düze her tarafta geçerli bir küresel kültürü hakim kılmıştır denebilir mi? Hayır denemez. Küreselleşme açmazı hem mahallî ve millî olanı korumak ve onlarla beraber yürümek ihtiyacında kalmaktadır. Yerel olan olmayınca, millî bulunmayınca neyi küreselleştirmek mümkün olacaktır? Evrensellik mahallî olanları yok etmeyip bütünlük içinde çokluk anlayışına yer verdiği için küreselleşme içinde millî ve mahallî kültürlerin belli bir yeri vardır. Bu yer de kolay kolay kaybolacağına benzemiyor. Küreselleşme, millî kültürleri birbirine yaklaştırıyor, karşılıklı etkileşimi de imkan dahiline sokuyor. Eğer küreselleşen kültürler varsa, bunlar dünya kültür emperyalizmi yayan belli kültürlerdir.

Dini Araştırmalar - Türk Milliyetçiliği açısından küreselleşme nasıl değerlendirilmelidir?

Türk Milliyetçiliği ve genel olarak milliyetçilik açısından küreselleşmeye farklı açılardan bakılabilir. Önce küreselleşme hadisesinin önlenemez bir hadise olduğu nazar-ı itibara alınmalıdır. Önlenemez gibi görününce onun huzurunda elpençe divan mı durulacaktır? Hayır. Küreselleşme millî devlet yapılarının yok olmasını mı istiyor? Hayır. Bunu istese de kolay kolay yapamaz. Yukarıda işaret edilen açmaz burada da var. Hem millî devlet yapısının üstünde hem de onunla yürümek zorundadır. AB'ye üye olan ülkelerin devlet yapılarında ve kültürlerinde köklü bir değişme görüldü mü? Hayır, görülmedi. Şu halde onun istediği şey nedir? Yeni ve değişen şartlar karşısında devletin yeniden yapılanmasını istiyor. Burada mühim olan, millî devletlerin sınırlarını iyi koruması ve sınırın gevşeme tehlikesini ve zamanını iyi tesbit edip ona göre tedbir almasıdır. Burada dikkat edilecek husus şudur: Millî tarihe, millî şuurun kuvvetlenmesine yönelik faaliyetlerin artırılması, kimliğimizi değiştirmeyi hedefleyen anlayışlara karşı millî bütünlük içinde direniş gösterilmesidir. Küreselleşme millî kültürü ve millî devleti (tekilciliği) enter-

nasyonalci kılmaya çalıştıkça yeni bir açmaza düşmektedir: Millî birliğin ve millî şuurun kamçılanması hâdisesidir. Millî kültürün yenilenmesi, millî şuurun kuvvetlenmesi küreselleşme hâdisesine direnişi artıracaktır.

Kaldı ki küresel kitle kültürü hangi dile, hangi dine, hangi dünya görüşüne dayanacaktır? Bu belli değil. İngilizce tek dünya dili, Hıristiyan Batı kültürü tek kültür ve Hıristiyanlık dünyanın tek dini olursa o zaman millî kültürler ve millî devletler ortadan kalkabilir.

Dini Araştırmalar - Küreselleşme hareketinin ülkemiz açısından olumlu ya da olumsuz yönleri nelerdir?

Ülkemiz açısından küreselleşmenin olumlu tarafı, Türkiye'nin dünyaya ve Batı'ya daha çok açılmasını zorlaması, dünyada daha iyi tanınmasını sağlamakta katkıda bulunmasıdır. Türkiye'nin dışlanmasının ve yalnız bırakılmasının önüne geçilmesidir ki bunun da kamçısı millî kültür, millî şuur ve millî kimliktir.

Menfi yönü ise ava giderken avlanılma tehlikesidir. Şuursuz, dikkatsiz gözü kara davranma karşısında zararlı çıkılacağı hakikatidir.

Küreselleşmenin etno-manzaraları, tekno-manzaraları, finans, medya, ideo-manzaraları, bilim, bilgi, siyasi ve misyonerlik gibi boyutları var. Bu boyutlarda sunulan kültür, genellikle Çin'in, Hind'in, Japonya'nın değil, ABD'nin, AB'nin, İngiliz'in, Alman'ın ve Fransız'ın kültürleri ve dinleri, dilleridir. Bu küresel ideolojinin saldırıları, saydığımız kanallardan gerçekleşmektedir. Millî kültürler ve özellikle İslamiyet teslim mi olacak, kendisini korumaya mı çalışacaktır? Uyum içinde millî kültürler yenilenebilirse mukavemet gücü artar, millî kimliği korur. Bu da "Yeni Dünya Köyü"nü alt kültür zenginliğini teşkil eder.